

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ТУРИСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Розроблено обліково-оціночні картки християнських сакральних об'єктів для п'яти типів: окремі споруди (костел, церква, собор), ансамблі (комплекс споруд, монастир, лавра, духовний центр), каплиця, печера, джерело / криниця; проведено апробацію означеної методики на прикладі сакральних об'єктів міста Чернівці, комплексу сакральних споруд у селищі міського типу Підкамінь (Бродівський район Львівської області) та селі Страдч (Яворівський район Львівської області), а також проводиться збір інформації щодо обліку та оцінки сакрально-туристичних об'єктів міста Львова.

Ключові слова: сакральні об'єкти, туризм, релігійно-туристична діяльність.

Актуальність дослідження. Сучасний стан розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в Україні досягнув того рівня, коли виникає необхідність організації Церквою і навіть державою релігійно-туристичної діяльності, як наприклад, створення Патріаршого Паломницького Центру УГКЦ, про що зазначає радник Голови Державної служби туризму і курортів України Дмитро Мироненко [8]. Адже, маючи в наявності велику кількість сакральних об'єктів (храмів і храмових комплексів, монастирів, лавр), природних об'єктів (джерел, гір, печер), а також місць, пов'язаних із життям і діяльністю визначних представників Церкви, варто подбати про потреби підвищення духовного рівня та пізнання людей – як українців, так і іноземних відвідувачів. Саме тому дослідження теоретичних і методичних аспектів організації релігійно-туристичної діяльності є надзвичайно актуальними.

Аналіз попередніх досліджень. При аналізі сучасних наукових праць хочемо акцентувати увагу на двох аспектах: по-перше, з'ясувати поняття релігійних (сакральних) об'єктів і визначити їх місце у структурі рекреаційно-туристичної діяльності; по-друге, прокоментувати існуючі методичні підходи щодо оцінки сакральних об'єктів.

У науковій літературі залишаються дискусійними питання, пов'язані із визначенням самостійності сакральних об'єктів і сакрально-туристичних ресурсів у класифікаційній структурі рекреаційно-туристського ресурсного потенціалу. Наприклад, у класифікації рекреаційно-туристських ресурсів О. Бейдик [1] пам'ятки сакральної (культової) архітектури включає до архітектурно-історичних і відносить до ресурсного гіперблоку "Суспільно-історичні рекреаційно-туристські ресурси". Подібну думку підтримують науковці В. Кравців, Л. Гринів, М. Копач, С. Кузик [5] і зазначають, що сакральні об'єкти входять до складу історико-культурних туристичних ресурсів. О. Мацюк [7] у класифікації оборонних споруд України виділяє сакральні об'єкти: оборонні монастирі, церкви, костели, синагоги, оборонні дзвіниці. Відповідно до державної класифікації (Закон України "Про охорону культурної спадщини") сакральні об'єкти знайшли своє місце як історичні (за видом) і поділяються на споруди, ансамблі, визначні місця (за типом). О. Лесик [6] запропонував класифікувати всі замки і монастирі України за придатністю цих пам'яток для розміщення в них функціональних груп приміщень закладів відпочинку й туризму. До складу релігійних об'єктів Т. Христов [9] відносить: культові споруди (монастирі, святилища, храми і храмові комплекси, капели, каплиці і каплички, ступи); природні об'єкти – святі джерела, колодязі, гори, водойми (ріки, ставки), бори; невеликі об'єкти культури – придорожні хрести, алтарі божеств на узбіччі доріг і стежок.

На нашу думку, до сакральних об'єктів належать окремі споруди (церква, костел, каплиця), ансамблі (комплекси споруд, монастирі, лаври, духовні центри) та визначні місця (джерело або криниця, печера).

У попередніх наших дослідженнях [2, 3] застосовано експертний метод, розроблено оціночні шкали для визначених 23 критеріїв і запропоновано методику оцінки сакрально-туристичних об'єктів на території населеного пункту. При цьому було вивчено досвід застосування експертного методу, що використовувався, зокрема, вченими Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Гродзинським і О. Савицькою при оцінці естетичності ландшафту [4] та науковцями Інституту Регіональних досліджень НАНУ при оцінці історико-культурних туристичних ресурсів [5].

Однак, на нашу думку, зазначену вище методику можна було би надалі використовувати як додаткову. Перш за все потрібно провести облік та оцінку сакральних об'єктів із визначенням

якісних і кількісних показників.

Власне тому **метою даного дослідження** є розробка уніфікованих бланків описів сакральних об'єктів на місцевості. Для реалізації поставленої мети виконано такі завдання: здійснено вибір критеріїв для обліку та оцінки сакральних об'єктів з метою відвідування туристами; розроблено обліково-оціночні картки християнських сакральних об'єктів для п'яти типів: окремі споруди (костел, церква, собор), ансамблі (комплекс споруд, монастир, лавра, духовний центр), каплиця, печера, джерело / криниця; проведено апробацію означеної методики на прикладі сакральних об'єктів міста Чернівці, комплексу сакральних споруд у селищі міського типу Підкамін' (Бродівський район Львівської області) та селі Страдч (Яворівський район Львівської області), а також проводиться збір інформації щодо обліку та оцінки сакрально-туристичних об'єктів міста Львова.

Виклад основного матеріалу. На відміну від методики експертної оцінки сакральних об'єктів (бальної), де критерії оцінювання стосувалися як безпосередньо сакрального об'єкта, так і були пов'язані із перцепцією суб'єкта (тобто сприйняттям їх туристом), сучасне дослідження присвячено виключно об'єкту дослідження і відповідно базується на кількісних і якісних показниках.

При розробленні обліково-оціночних карток для християнських сакральних об'єктів застосовано комплексний підхід щодо збору інформації, який охоплює історичні аспекти, висвітлює архітектурні і мистецькі особливості, констатує наявність сакральних реліквій і враховує інформацію, необхідну як для туристів, так і для організаторів сакрально-туристичної діяльності.

Блоки інформації (чи тематичні модулі) перебувають у прямо пропорційній залежності із типом сакрального об'єкта. Це означає, що найменше даних фіксується у бланках для описів печери, джерела/криниці, а найбільше припадає на ансамблі, до складу яких можуть входити храм (-и), дзвіниця (-и), каплиця (-и), печера (-и), джерело (-а) чи криниця, хресна дорога тощо.

У кожному із типів бланків насамперед було вказано такі масиви даних: загальні відомості, ідентифікація об'єкта дослідження, джерела інформації про об'єкт, значимість об'єкта, сучасна приналежність об'єкта до релігійної конфесії, розташування об'єкта, транспортна та пішохідна доступність, а також інфраструктурне забезпечення для туристів.

Загальні відомості відображають *номер опису, дату, авторів, назву файлу, назву папки з фотографіями.*

Ідентифікація об'єкта дослідження включає: *назву* (сучасну назву сакрального об'єкта, колишню (первісну) назву сакрального об'єкта); *місцезнаходження* – поштова адреса (вулиця, номер будинку, назва населеного пункту, приналежність до адміністративного району, до області, індекс); електронна адреса, номери телефонів; координати (X і Y) визначалися у середовищі Google (Планета Земля); *дата храмового свята*. Крім цього, вказуємо *час богослужіння в будні та вихідні і можливий час для відвідування об'єкта туристами.*

Джерела інформації про об'єкт охоплюють як *загальні* (карти, атласи і довідники, спеціалізовану літературу, аудіо-та відеоматеріали, фотоматеріали, Інтернет (бібліографічні дані джерел інформації записуємо на сторінці "Для поміток")), так і виражені *на місцевості* (наявність вказівників, рекламно-інформаційних щитів, знакування маршруту).

Значимість об'єкта включає *значення* (включено до світової спадщини ЮНЕСКО, міжнародне, національне, регіональне, місцеве) і *цінність* (пам'ятка природи, пам'ятка архітектури, пам'ятка історії, пам'ятка монументального мистецтва, пам'ятка археології, місце паломництва, місце історичної події).

Сучасна приналежність об'єкта до релігійної конфесії (потрібно вибрати із переліку і відмітити). У випадку, якщо об'єкт є музеєм, то варто вказати чи вхід є безкоштовним чи платним, про можливість та умови (безкоштовне чи платне) фотографування та відеознімання; якщо об'єкт – монастир, вказуємо який (чоловічий чи жіночий), до якого чину/згромадження належить і чисельність ченців (черниць).

Розташування об'єкта подаємо як у *рельєфі* (на підвищенні, на рівнині, у долині) так і в *структурі населених пунктів*; його *помітність* (здає чи зблизка).

Транспортна доступність розглядаємо транспортні засоби (*громадського призначення і власні*) у *межах населеного пункту та поза його межами*, вказуємо номери громадського транспорту та назви зупинок на сторінці "Для поміток".

Пішохідна доступність показує час (за скільки хвилин можна зайти від зупинки чи автостоянки до об'єкта); характер руху (підйом чи спуск) і його складність (пологий чи стрімкий).

Інфраструктурне забезпечення для туристів передбачає наявність на території об'єкта стоянки

велосипедів чи автостоянки, місць для відпочинку, іконних крамниць, духовно-освітнього центру; можливість надання екскурсійних послуг, реалізації сувенірної продукції, що стосується як об'єкта дослідження, так і інших сакральних об'єктів; наявність поблизу об'єкта стоянки автотранспорту і велосипедів, закладів проживання і харчування, можливості надання туристичних послуг у приватному секторі.

До розгляду пропонуємо перелік специфічних масивів даних, властивих для окремих типів об'єктів і висвітлених у відповідних обліково-оціночних картках.

Обліково-оціночна картка християнського сакрального об'єкта типу окремі споруди

На нашу думку є базовою, і крім вище перелічених масивів даних, передбачає, у разі якщо об'єкт є музеєм, то варто вказати чи вхід є безкоштовним чи платним, про можливість та умови (безкоштовне чи платне) фотографування та відеознімання.

Характеристика об'єкта включає:

- *архітектурний стиль, час побудови, тип будівельного матеріалу;*
- *архітектурне завершення об'єкта;*
- *час реконструкції, ступінь ідентичності об'єкта;*
- *ступінь збереженості, потреба реставраційно-консерваційних заходів;*
- *функціональне використання;*
- *можливості одночасного відвідування об'єкта;*
- *наявність сакральних реліквій (подаємо опис на сторінці "Для поміток").*
- *характеристика екстер'єру – наявність скульптури (тип матеріалу), елементів архітектури (колон, пілястр, арок);*
- *характеристика інтер'єру – наявність скульптури (тип матеріалу), елементів архітектури (колон, пілястр, арок, хорів); іконопису, стінопису, мозаїки, вітражів; предметів декоративно-ужиткового мистецтва (люстр, канделябрів, рушників, хоругв); іконостасу, бічних вітарів, органу, крипти; передбачено також вказати тип підлоги, стильову відповідність інтер'єру до екстер'єру;*
- *наявність на території об'єкта окремих споруд (дзвіниці (-ць), каплиці (-ць), усипальниці, хреста (-ів), скульптури), визначних місць (джерела, криниці, печери), цвинтаря чи окремих поховань.*

Обліково-оціночна картка християнського сакрального об'єкта типу каплиця

При заповненні бланку такі графи як *дата відзначення храмового свята*; наявність дзвіниці; наявність на території об'єкта інших споруд, визначних місць, цвинтаря, окремих поховань – відсутні. Проте з'являються дані, що стосуються призначення і сучасного функціонального використання каплиці, як наприклад:

- *якщо об'єкт – музей (вхід безкоштовний чи платний; можливість фотографування та відеознімання безкоштовно чи за додаткову плату);*
- *якщо об'єкт – усипальниця (наявність окремих поховань і кого саме – святих, блаженних, інших видатних осіб);*
- *якщо об'єкт – інше, то потрібно назвати на честь кого чи чого споруджено).*

У характеристиці об'єкта вказуємо за аналогією до типу окремих споруд:

- *мету спорудження,*
- *архітектурний стиль, час побудови, тип будівельного матеріалу;*
- *архітектурне завершення об'єкта;*
- *час реконструкції, ступінь ідентичності об'єкта;*
- *ступінь збереженості, потреба реставраційно-консерваційних заходів;*
- *функціональне використання;*
- *можливості одночасного відвідування об'єкта;*
- *характеристика екстер'єру та інтер'єру (аналогічна до типу окремих споруд).*

Обліково-оціночна картка християнського сакрального об'єкта типу ансамбль

До розгляду пропонуємо перелік масивів даних, що подається в найбільш інформаційно-місткій картці сакрального об'єкта типу ансамбль. Крім інформації, що висвітлюється у бланку для об'єкта типу окремі споруди, сюди додаємо таке:

- якщо об'єкт – монастир, вказуємо який (чоловічий чи жіночий), до якого чину/згромадження належить і яка чисельність ченців (черниць).

Відзначаємо у описі наявність у структурі окремих об'єктів чи визначних місць.

Далі подаємо детальну характеристику названих окремих об'єктів:

- головного храму,
- дзвіниці (-ць),
- іншого (-их) храму (-ів),
- каплиці (їх може бути декілька),
- печери,
- джерела чи криниці.

Характеристика головного храму містить перелік даних, висвітлених вище для сакрального об'єкта типу окремі споруди.

Крім головного храму, у структурі ансамблю (як наприклад, монастиря чи лаври) може бути декілька храмів. У такому випадку потрібно детально описати кожен із них.

Характеристика дзвіниці включає:

- розташування (безпосередньо на споруді, прилягає чи окремо стояча),
- висоту,
- час побудови,
- можливість підйому (вхід безкоштовний чи платний; можливість фотографування та відеознімання безкоштовне чи за додаткову плату),
- тривалість і складність підйому, кількість сходинок; можливість відпочинку дорогою (наявність лавок);
- можливість одночасного відвідування об'єкта,
- можливість огляду території з висоти, які краєвиди відкриваються.

Характеристика печери представлена такими даними:

- назва;
- перша згадка про об'єкт;
- походження печери (природне, штучне, комбіноване);
- температура повітря;
- події, що тут відбувалися;
- сучасне використання; оптимальна тривалість огляду;
- наявність печерного храму чи поховань / моцей;
- характер освітлення і потреба придбання свічки;
- тривалість і складність підйому/спуску, наявність сходинок, драбини, поручнів;
- можливість одночасного відвідування об'єкта;
- безпека людей;
- можливість туристичного привалу.

Характеристика джерела чи криниці охоплює таку інформацію:

- перша згадка про об'єкт; події, що тут відбувалися;
- сучасне використання;
- наявність над джерелом каплички чи скульптури;
- тривалість і складність підйому/спуску,
- наявність сходинок, драбини, поручнів;
- можливість здійснення водних процедур,
- можливість туристичного привалу.

Джерело/криниця чи печера, як правило, входять до складу інших сакральних об'єктів (монастирів, духовних центрів тощо) і тоді описуються як окремі масиви даних. Однак, вони можуть бути і окремими об'єктами, у такому разі проводимо їх опис за структурою окремих бланків і у графі "Розташування об'єкта" вказуємо чи перебуває цей об'єкт у структурі інших сакральних об'єктів.

В даній статті розглянуто запропоновані обліково-оціночні картки християнських сакральних

об'єктів для окремих споруд, ансамблів і визначних місць. Подано структуру та характеристику масивів даних, що охоплюють історичні аспекти, висвітлюють архітектурні та мистецькі особливості, констатують наявність сакральних реліквій і враховують інформацію, необхідну як для туристів, так і для організаторів сакрально-туристичної діяльності. Запропоновану методику апробовано на прикладі сакральних об'єктів міста Чернівці, комплексу сакральних споруд у селищі міського типу Підкамін' (Бродівський район Львівської області) та селі Страдч (Яворівський район Львівської області), а також проводиться збір інформації щодо обліку та оцінки сакрально-туристичних об'єктів міста Львова.

На нашу думку, до першочергових завдань розвитку релігійного туризму належать: оцінка сучасного стану сакрально-туристичних ресурсів та ефективності їх використання, а також розробка методики сприйняття сакральних об'єктів туристом.

Література:

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / *Бейдик О.О.* // Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. – 395 с.
2. *Божук Т.І.* Методичні аспекти визначення оцінки сакральних об'єктів для потреб туризму / *Божук Т. І.* // Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В. Чорновола «Актуальні проблеми ринкової економіки». – №3, 2008. – С. 260–272.
3. *Божук Т.І.* Оцінка сакрально-туристичних об'єктів / *Тетяна Божук* // Науковий Вісник Чернівецького університету. – Випуск 391. – 2008. – С. 76– 86.
4. *Гродзинський М. Д.* Естетика ландшафту: Навч. посібн. / *М. Д. Гродзинський, О. В. Савицька.* – К.: ВПЦ "Київський університет", 2005. – 183 с.
5. *Кравців В.* Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / *Василь Кравців, Лідія Гринів, Микола Копач, Степан Кузик.* – Львів: НАН України. ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.
6. *Лесик О.В.* Замки та монастирі України / *Лесик О. В.* – Львів: Світ, 1993. – 176 с.
7. *Мацюк О.* Замки і фортеці Західної України: Історичні мандрівки / *Орест Мацюк* – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.
8. *Мироненко Д.* Держава зацікавилася релігійним туризмом // *Собор*, №4, вересень, 2009. – С. 6.
9. *Христов Т.Т.* Религиозный туризм: Учебное пособие для студ. высш. учеб. Заведений / *Христов Т.Т.* – М.: Академия, 2005. – 288 с.

Резюме:

Божук Т. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕКТОВ ДЛЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ.

Разработано учетно-оценочные карточки христианских сакральных объектов для пяти типов: отдельные сооружения (костел, церковь, собор), ансамбли (комплекс сооружений, монастырь, лавра, духовный центр), каплица, пещера, источник / колодец; проведена апробация отмеченной методики на примере сакральных объектов города Черновцы, комплексу сакральных сооружений в поселке городского типа Подкамень (Бродивский район Львовской области) и селе Страдч (Яворивский район Львовской области), а также проводится сбор информации относительно учета и оценки сакрально-туристических объектов города Львова.

Ключевые слова: сакральные объекты, туризм, религиозно туристическая деятельность.

Summary:

Vozhuk T. METHODOICAL ASPECTS OF RELIGIOUS OBJECTS EVALUATION FOR TOURIST USE.

Characteristics for inventory and evaluation of Christian sacral objects are developed for separate structures, complexes and prominent places. The structure and characteristics are given for the data sets, which embrace historical aspects, architectural and artistic peculiarities, witness availability of sacral values, and consider information important for tourists as well as for the organizers of the sacral-touristic activities. The methodology is tested on the sacral objects of Chernivtsi city, sacral structures in Pidkamin' urban village (Brody Raion, L'viv Oblast), and Stradch village (Yavoriv Raion, L'viv Oblast). The information is being collected on the inventory and evaluation of the sacral-touristic objects in L'viv.

Key words: religion objects, tourism, religiously tourist activity.

Надійшла 02.11.2009р.